

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Մ. Մանուկյան «Էսփիզներ», 30 էր. գ. 5 կողմ., Բազում:

Հեղինակը, որի անունը ես առաջին անգամն եմ տպուած տեսնում, դիտել է աղքատութիւնը սրտի կսկիծով և անյաւակնոտ էսքիզներէ ձևով հաղորդում է մեզ իր տպաւորութիւնները և տրամադրութիւնները:

Տպաւորութիւնները լուրջ են, տրամադրութիւնները խոր ու համակրելի, իսկ արտայայտութեան եղանակը՝ անկասկած գեղարուեստական:

Եթէ հեղինակը սկսնակ է և երիտասարդ, ինչպէս մենք հիմք ունենք ենթադրելու, այն ժամանակ կարելի է լաւ յոյսեր տածել նրա ապագայի մասին: Ո՛չ մի գիծ աշակերտութեան, ո՛չ մի ճիգ էֆֆեկտ գործելու, ո՛չ մի նշոյլ հայկական աւելորդաբանութեան, այլ ընդհակառակը՝ վերին աստիճանի հակիրճ ու խտացրած ոճ և չափի զարմանալի զգացմունք:

Աղքատութեան մի սովորական պատկեր, Մութ գետնաշարի սենեակ, բորբոսնած պատեր, գերեզմանային ցուրտ: Մի կտոր հնամաշ ու կեղտոտ խսիր, վրան պառկած 13 տարեկան մի կոյր աշուղ, զգողւած ու հիւանդ: Նա պապակում է տեսնելի, Պէտք է ինամիլ նրան: Բայց աղքատութիւնը դաժան է: Նա կանգնած է հիւանդի գլխովերէր: Խղճով հօր բերանով նա յայտնում է հիւանդին, որ հաց չը կայ ուտելու: Կոյր աշուղը և թշուառ հայրը դուրս են դալիս մի փշուր հաց ճանկելու գոյութեան կուր գոռ աղմուկի մէջ: Երկար թափառում են: Փոքրիկ աշուղը ուժասպառ երգում է: Նա ուշաթափ վայր է ընկնում, բայց ստանում է իր վարձը... Երեք կողմէկ... Սյդպէս էլ կոչւում է այդ էսքիզը—«Երեք կողմէկ»:

Ահա և՛ մի ուրիշ դէմք, նոյնպէս «ստորացածներէ և զըրկուածներէ» թւից: Մի նորակոչ զինուոր է այդ: Ապուշի տըպաւորութիւն է գործում. ընկերները «խրտուիլակ» են կոչում նրան: «Ասա, я ყყчело, սովորեցնում էին նրանք: Նա՛ ապուշ, բերանը կիսաբաց, բոլորովին թուփակի նման կրկնում էր՝ я ყყчело»: Սակայն այդ ապուշանման արտաքինի տակ ապրում էր մարդկային մի քնքոյշ հոգի, ընդունակ սիրելու և տանջուելու: «Խրտուիլակը» տանջւում էր հայրենիքի ու մտերիմների կարօտից: Նա ստեղծուած չէր զինուորական կեանքի համար: Կարծէք արմատախիլ արած բոյս լինէր, որ թառամում ու ճոզում է օտար շրջապատում: Իբրեւ մի մեքենայ նա կատարում է ամեն բան, ինչ որ պահանջում են նրանից: Բայց չի կարողանում դիմանալ: Փախչում է մտնում շների բունը: Նրան գտնում են այնտեղ: Նա թրջուած է: Ընկերները ըստ սովորութեան ծիծաղում են նրա վրայ, քրքջում են, բայց նա լուրջ կերպով հիւանդ է: Հիւանդանոց են տանում: Գիշեր է: Հիւանդը գառանցում է: Յիշում մօրը... «Մայրիկ... ջո՛ւր»... շարունակում է գառանցել:—«Նա սկսեց հեկեկալ, դէմքը չը փոխուեց, ոչ մի կաթիլ արցունք դուրս չ'եկաւ նրա փոքրիկ աչքերից:—Հա՛ հա, հա՛ հա... յանկարծ ջղաձգօրէն հոհաց նա... Я ყყчело, ყყчело... մայրիկ... մայր...իկ...—Մի քանի ցնցումներ, և նա մնաց անշարժ... Բոլորը քնած էին, ոչ ոք չը տեսաւ նրա մահը»:

Նոյնքան տխուր է և «Գարեջրատանը» վերնագիր կրող էսքիզի բովանդակութիւնը: Երկու երիտասարդ ընկերներ, մէկը՝ աւելի տարիքով ու յոռետես, միւսը՝ նորաւարտ դպրոցական ու լաւատես, ծխով լի սենեակում երկար վիճելուց յետոյ մտնում են մի գարեջրատուն մի փոքր թարմանալու: Նորաւարտը, միւսի ասելով, ցնորքներով է ապրում և չի ճանաչում իրական կեանքը: Գարեջրատանը նա տեսնում է այդ կեանքի մի սովորական պատկեր: Մի ջահէլ օրիորդ, խալուհի, իր պատանի եղբօր հետ փող են վաստակում փողոցային նուազածութեամբ, իսկ երեկոյեան զուարճացնում են գարեջրատան հիւրերին: Գարեջրատունը դեռ դատարկ է, բայց ահա ներս են թափւում մի քանի քէֆ անող տղամարդիկ վաճառուող կանանց հետ: Սկսւում է այդպիսի տեղերում սովորական դարձած մի օրգիւս: Իրականութիւնը յոռետեսի կողմն է: Զորորդ էսքիզը կոչւում է «Սև քաղաքում, (վիճակագրութեան օրերից)»: Դարձեալ չքաւորութեան, թշուառութեան տխուր պատկերներ:

Ակներեւ է, որ հեղինակի երեւակայութիւնը բնական հա-

կումն ունի դէպի մոայլ գոյները, ջախջախուած իրերը, կոտորած սրտերը, կորացած մէջքերը, հանգած աչքերը և առհասարակ դէպի ամեն ինչ, որ ճնշուած է, աղքատիկ ու թշուառ։ Այդ երևոյթները հեղինակը դիտել է ուշադրութեամբ, դրոշմել է յիշողութեան մէջ և կարողանում է վերարտադրել կենդանի կերպով։

Տ. Յ.

Յարութիւն նայեան՝ «Կեանքի խորքերից», պատկերներ, 101 եր., գ. 20 կ., Ալեքսանդրօպոլ, 1903:

«Կեանքի խորքերից»-ը բաղկացած է եօթ հատ պատկերներից.—1) Օրայի հերոսները, 2) Հոգեհացը, 3) Անմեղձո՛հ, 4) Սիրոյ յարութիւն, 5) Բանտարկեալները, 6) Բժիշկը և 7) Ճառախօսը:

«Օրայի հերոսները» մի եկեղեցու տօնի բաւական աջող նկարագրութիւն է, որի մէջ երևան է գալիս մեր ժողովրդի ստորին դասակարգն իր շատ ցաւերով, անտիապաշտութիւններով, փչացած ու լաւ կողմերով:

«Հոգեհացը» ներկայացնում է մի նշանած տղայի «զուռնա-դաւալով» թաղումից յետոյ նրա տանը կատարուող քէֆը՝ մեռածի մօր ու նշանածի աչքերի առաջ։ Այդ սովորութիւնը կայ Թիֆլիսում, բայց թւում է, թէ այս պատմութեամբ բաւական չափազանցացրուած է:

«Ամեղ զոհ»-ի բովանդակութիւնը հետեւեալն է. Ստեփան Մաճառեանին Գրիգոր աղան տաս հազար ըուբլի է պարտ, բայց Գրիգոր աղան ոչ միայն ուրանում, ժխտում է իր պարտքի գոյութիւնը, այլև Ստեփանի վզին է պալտք դնում։ Ստեփանը վճռում է միւս օրն սպանել նրան։ Գիշերը քնի մէջ գառանցելով՝ նա ուզում է իբր թէ խեղդել Գրիգոր աղային, բայց խեղդում է հարազատ կնոջը։ Նրան դատում են և որպէս մարդասպանի՝ դատապարտում տաժանակիր աշխատանքի։ Մի քիչ տարօրինակ է թւում հանգոյցի այսպիսի լուծումը:

«Բանտարկեալները» գրութեամբում երկու կալանաւորներ իրար պատմում են իրանց բանտարկուելու պատճառները։ Մէկըն սպանել է իր տանտիրոջ որդուն, որ փորձ էր արել նրա հաւատարիմ կնոջը բռնաբարելու, իսկ միւսն անաճող փորձ է արել սպանելու «մի ոմն բէալիստ»-ի և իր սիրած աղջկան, որովհետև նրանք յանդգնել էին իրար սիրել կամ գուցէ միայն